

A BÖRTÖNRADIKALIZÁCIÓ MINT JÖVŐBENI FENYEGETÉS

BEVEZETÉS

A börtönradikalizáció jelentette kihívások vizsgálatához meg kell ismernünk a radikalizáció jelentését, definícióját: „A radikalizáció az a folyamat, amely által az egyént megismertetik egy szélsőséges ideológiai üzenettel és hitrendszerrel, ami a középutas (moderált), fővonalas vallástól átmozdítja az extrém nézetek felé... Ezen radikális gondolkodás nemzetbiztonsági fenyegetéssé válik, amikor ez már az ideológiai vagy vallási extrémizmus miatt elkövetett bűncselekmények támogatásához, az abban való részvételhez vagy politikai előmozdításához vezet.”¹

A radikalizáció és a börtönradikalizáció is egy folyamat, a különbség a jelenségre hatást gyakorló speciális környezeti tényezők összessége. Jelen bevezetésben összegyzem azon körülményeket, amelyek erősítik a börtönradikalizáció kialakulásának lehetőségét. Ennek alapját a Goffman nevéhez kötődő totális intézményekben kialakított körülmények adják. Definíciója szerint „a totális intézményre jellemző, hogy nagyszámú és hasonló helyzetű személy tartózkodási és munkahelye, akik meghatározott időre el vannak választva a tágabb társadalomtól, akik életét együtt összezárva, hivatali körülmények között irányítják”.² Goffman az alábbi jellemzőket emelte ki:

- ♦ a fontos élettevékenységek egy helyen összpontosulnak;
- ♦ szigorú órarend (napirend);
- ♦ szabályozott és felülről irányított élet;
- ♦ uniformizáltság.

Goffman elméletét megvizsgálva kiemelhetjük, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben (a továbbiakban: bv. intézetek) nemcsak hogy azon személyeket gyűjtjük össze, akik a társadalom peremére szorultak, de ezt az érzést meg is erősítjük bennük a felsorolt jellemzőkkel.

¹ A Royal Canadian Mounted Police által alkalmazott definíció. BUCERIUS–SCHULTZ–HAGGERTY 2023: 159. (saját fordítás).

² HELEMBAI–HORVÁTH 2022: 2.

Farrington az alábbi három fő tulajdonságát emelte ki a börtönnek mint totális intézménynek:³

- ♦ totális kontroll, totális strukturálás;
- ♦ totális személyiségátalakítás;
- ♦ totális izoláció.

Farrington tényezőit tekintve láthatjuk, hogy a büntetés-végrehajtás törekszik a fogvatartottak életét a lehető legszélesebb körben ellenőrizni és irányítani, természetesen a társadalomtól szinte teljesen elkülöníteni. A fő cél egy új személyiség felépítése a társadalomba való visszailleszkedés elősegítése érdekében.

Az előzőekben felsoroltak alapján láthatjuk, hogy a társadalomból kirekesztett személyeket gyűjtjük össze egy helyen. Megfelelően izoláljuk őket, így azt érezhetik, hogy csak egymásra számíthatnak, egymásban kell megbízniuk. Ugyanakkor egy informális és egy formális hierarchia is kialakul.

A börtönbeli radikalizációt az alábbi tényezők erősíthetik:

- ♦ folyamatos összefértségtelenség;
- ♦ egymásrautaltság;
- ♦ szigorúbb rezsimben a folyamatos négy szemközti beszélgetések;
- ♦ a „kitaszítottság” érzése.

KÜLFÖLDI KUTATÁSOK

A BÖRTÖNRADIKALIZÁCIÓ TÉMAKÖRÉBEN

Két kutatás eredményein keresztül mutatom be a börtönradikalizáció esetleges kialakulásának lehetőségeit, körülményeit. Mindkét kutatás hasonlít valamelyest a jelenlegi magyarországi helyzetre, mivel a kialakulást segítő körülményeken túl rámutatnak arra is, hogy milyen okok azok, amelyek miatt mégsem képes a radikalizáció folyamata végbemenni a büntetés-végrehajtási intézetekben.

Az első tudományos munka címe: *„That shit doesn’t fly”: Subcultural constraints on prison radicalization*⁴ („Ez a szar nem repül”: A börtönradikalizáció szubkulturális korlátai).

A tanulmányban a bv. intézetek szubkulturái és a börtönradikalizáció kapcsolatát vizsgálták, amely során 148 elítélt és 131 állományi tag interjúját tanulmányozták négy kanadai létesítményben. A kutatás során megállapították, hogy a kanadai

³ HELEMBAI–HORVÁTH 2022.

⁴ BUCERIUS–SCHULTZ–HAGGERTY 2023.

börtönrendszer sokkal inkább gátolja a radikalizációt – függetlenül annak háttérétől (hit, ideológia, politikai nézet) –, mintsem segítse kialakulását. Ennek indokaként három tényezőt jelöltek meg:

- nemzeti meggyőződések (nationalist beliefs);
- a börtön faji profilja (the prison racial's profile);
- a „tájékoztatás” (informing).

A három okot megvizsgálva megállapítható, hogy még a szélsőjobboldali nézeteket vallók is inkább „szállnak a radar alatt”⁵ a kanadai börtönökben, aminek alapvető folyománya, hogy a radikalizációnak esélye sincs kialakulni. Az intézetek faji összetétele meglehetősen multikulturális, így bármilyen faji vagy hit alapon nyugvó ideológia kialakulásának mindez gátja is egyben. Ugyanakkor a nemzeti sokszínűség ellenére mindenki kanadai is, így a patriotizmus, hazafiasság stb. nem engedi meg azt, hogy a nemzet biztonságára veszélyt jelentő egyének szabadon tevékenykedjenek.

A másik, általam feldolgozott kutatás címe: *Do prisons cause radicalization? Order, leadership, political charge and violence in two maximum security prisons* (A börtönök radikalizálnak? Rend, vezetés, politikai töltés és erőszak két szigorúan őrzött börtönben).⁶ A kutatás során két maximális biztonságú büntetés-végrehajtási intézet fogvatartottjaival és személyi állományi tagjával vettek fel interjúkat. A kutatás fő kérdése az volt, hogy a „börtönökben radikalizálódhatnak-e a fogvatartottak?”. Az eredmény nem volt meglepő, mert azt a választ kapták, hogy csak bizonyos körülmények megléte esetén. A főbb körülményeket az alábbiakban foglalom össze a vizsgálatuk alapján:

- azon intézményi keretek, ahol nincs helye a megbeszélésnek, az „erőszakra való felkészültséget ösztönzi”;
- „veszélyes hierarchiák kialakulása” (az informális, elítéltek közötti státuszok), amelyeket a felügyelet nem vesz figyelembe, és a gyengébb rabokat magukra hagyják;
- ahol a felügyelet száma kevés és/vagy alulképzettek.

Rámutattak arra is a tanulmányban, hogy folyamatosan figyelni kell az új „klímáját” a büntetés-végrehajtási intézeteknek, hiszen új szociológiai összefüggésekkel jutnak előtérbe az emberi rasszok, a vallás, a hatalom és az érzelem.

Láthatjuk, hogy a büntetés-végrehajtás zárt közege sem teljesen homogén a radikalizáció szempontjából. Ott, ahol például „tömegben” élnek az elítéltek, és figyelik

⁵ BUCERIUS–SCHULTZ–HAGGERTY 2023.

⁶ WILLIAMS–LIEBLING 2023.

egymást, továbbá, ahol „hazafias érzelmű” fogvatartottak vannak, nehezen fog bárki is a szélsőségek felé fordulni. Nem lesz lehetősége az ország elleni nézeteit bárkivel megosztani, nem alakulhat ki bizalmi légkör az ezzel kapcsolatos tervei kifejtésére. Ugyanakkor egy zártabb (szigorúbb) rendszerben, ahol csak egynéhány fogvatartott tölti szabadságvesztését, és azon belül is a többi elítélttől kirekesztve, már lehetőség van a bensőséges beszélgetésre, a bizalom kialakítására. A börtöntársadalmon belüli kirekesztettség, áldozati szerep szintén segítheti az extrém nézetek kialakulását.

KÜLFÖLDI HELYZETKÉP

A továbbiakban három különálló esetet dolgozok fel. Mindegyik nagy sajtóvisszhangot kapott, de ami leginkább kiemeli őket, hogy szabadságvesztés büntetést követően követték el a vizsgált terrorcselekményeiket, és idő előtt bocsátották őket szabadon.

*Berlin – 2016. december 19.*⁷

Anis Amri 2016. december 19-én egy elrabolt, lengyel rendszámú kamionnal a Breitscheidplatzon megrendezett karácsonyi vásárba hajtott bele, ami 11 ember halálát és közel 50 ember sérülését okozta. A kamiont december 20-án találták meg, de a körözést csak december 21-én adták ki Anis Amrira, aki elmenekült a helyszínről. Több országon keresztül Olaszországba menekült. Sesto San Giovanni-ban 2016. december 23-án tűzharcba keveredett a helyi rendőrökkel egy igazoltatás során, amelyben az életét veszítette.

Amri Tunéziában született, ahol hamar összetűzésbe került a hatóságokkal (lopás és kábítószerrel visszaélés miatt), majd öt év letöltendő börtönbüntetésre ítélték fegyveres rablásért, ami elől elmenekült. Az olaszországi Lampedusába érkezett 2011-ben, menekültként jelentve magát a hatóságoknak. A menekülttábor felgyújtotta, és lopás, illetve testi sértés miatt itt is börtönbüntetésre ítélték. Arra, hogy Amri a börtönben radikalizálódott, abból következettek, hogy bekerüléséig nem gyakorolta vallását, illetve szülei is ezt erősítették nyilatkozataikban. Büntetése után az iratai hiányában nem tudták a hatóságok kiutasítani, mivel Tunézia nem fogadta vissza. Hamis papírokkal utazott Németországba. 2016-ban a német hatóságok is

⁷ A https://en.wikipedia.org/wiki/2016_Berlin_truck_attack oldal összefoglalója és a hivatkozásában található cikkek alapján.

elutasították menekültkérelmét, mivel egyiptominak vallotta magát, de ezt papírokkal nem tudta igazolni. A kiutasítás itt is a papírok hiánya miatt hiúsult meg.

Amri esetében – bár konkrétan nem bizonyított a börtönradikalizáció – jól látható az extremizmus felé történő eltolódás. Eleinte kisebb erőszakos bűncselekményekkel kezdte meg „bűnözői pályafutását”, majd miután a börtönbe kerülve teljesen a társadalmi perifériára sodródott egy külföldi országban, a rendszer ellen fordult.

Bécs – 2020. november 2.⁸

2020. november 2-án terrortámadást hajtottak végre Bécs városában, a nyílt utcákon. Az elkövető Kujtim Fejzulai, 20 éves osztrák–északmacedón kettős állampolgár volt. Bevándorlók gyermekeként született, aki az Iszlám Állam hatására radikalizálódott. Az elkövetés napján éles lőfegyverrel lőtt a város utcáin sétáló járókelőkre. Cselekményének négy halálos áldozata és 22 sebesültje volt. Az eset mindössze kilenc percig tartott. A támadás 20:00 órakor kezdődött, az első rendőri reakció 20:03-kor történt, amelynek során a rendőrajárőr megsebesült. 20:09-kor az osztrák különleges egység két tiszte a merénylet lelőtte, aki azonnal életét veszítette. Ezt követően a rendőrség evakuálta a környéken lévő éttermeket, bárakat, illetve figyelmeztették a járókelőket, hogy kerüljék a közösségi tömegközlekedést, valamint leállították a villamos- és metróforgalmat. A bécsi épületek védelme érdekében bevetették az osztrák hadsereget is, és a cseh határon megerősítették az ellenőrzéseket. 2020. november 3-ra már befejezték a helyszínelést, és a támadó lakását is átkutatták. Kujtim Fejzulait az elkövetés előtt, 2019-ben szabadságvesztésre ítélték az Iszlám Államhoz való csatlakozás miatt. Szabadságvesztés büntetésből feltételes szabadságra bocsátották, és elrendelték a pártfogó és DERAD- (deradikalizáció magánközreműködők igénybevétele) felügyeletét.

A cselekmények elkövetése után az eset kivizsgálására bizottságot állítottak fel. Az elkövető büntetés-végrehajtása észrevétlenül zajlott, az ilyen esetekben megszokott intézkedéseket alkalmazták. Kujtim Fejzulai gondozásába bevonták a DERAD civil szervezet képviselőit is. Ezzel kapcsolatosan megállapították, hogy a deradikalizációs tevékenységet strukturálisan is és jogilag is jobban kellene szabályozni és pénzügyileg erőteljesebben támogatni. Lényeges eleme a jelentés ezen részének, hogy már ekkor tervben volt a szabadságvesztés végrehajtásáért felelős főigazgatóságon belül egy, az extremizmussal foglalkozó koordinációs iroda létrehozása. Többek között fontos feladata lenne a külső intézményekkel, rendvédelmi

⁸ A bécsi terrortámadásról készült jelentés összefoglalója alapján.

szervekkel történő kapcsolattartás, mivel a jelentés következő részei részletesen foglalkoznak a szervezetek közötti kapcsolattartás és kommunikáció hiányával. A vizsgálat fényt derített arra, hogy az alkotmányvédelemért felelős szolgálatok információval rendelkeztek arról, hogy az elkövető lőszert kívánt vásárolni Szlovákiában, továbbá azt is felderítette a vizsgálat, hogy Kujtim Fejzulai részt vett a próbaidő alatt egy nemzetközi terrorista sejthez köthető – a titkosszolgálatok által megfigyelt – iszlamista találkozón. Ezek alapján a pártfogó felügyelet vagy a DERAD munkatársai megváltoztatták volna a bánásmódot, ugyanakkor ezen körülményekről sem őket, sem az illetékes ügyészséget nem értesítették.

Az osztrák hatóságok két programot is alkalmaznak adatok rendezésére, kockázatok értékelésére (RADAR-iTE és a STANDAT), de egyikben sem kerültek a releváns információk rögzítésre. A bizottság külön hiányosságként jelenítette meg a problematikus vezetést, valamint az egyes szolgálatokon belüli és egyes szolgálatok közötti munkaléggkört. Az előzőeken túl megállapították, hogy sem a feltételes szabadságra, sem a pártfogásra vonatkozó jogszabályok szigorítása, sem az új terrorellenes törvény különböző szigorításai nem előzhették volna meg ezen terrorcselekmény bekövetkezését, mivel alapvetően az információk nem megfelelő kezelése és az ebből adódó intézkedések hiánya vezethetett annak bekövetkezéséhez.

London – 2020. február 2.⁹

2020. február 2-án két embert késeltek meg Londonban, a Streatham High Roadon. Az elkövető, Sudesh Amman 20 éves volt, Londonban nőtt fel, Harrow kerületében. Szülei Sri Lanka-i származásúak voltak. Anyja egyedül nevelte őt testvérével együtt. Az elkövetés napján a Streatham főútján betért egy boltba, egy robbanómellénynek tűnő felsőruházatban, ellopott egy kést, majd azzal a forgalmas utcára kirohanva megtámadta a járókelőket. Tettének két sebesültje volt. A merényletnek azok a civil ruhás rendőrök vetettek véget, akik Amman megfigyelése miatt voltak a helyszínen. Amman már 2016-ban megtámadta egy diáktársát baltával és karddal, 2017-ben pedig egy törött üveggel próbálta megvágni osztálytársát. 2018-ban tartóztatták le terrorcselekmény előkészületéért, amelynek lényege az volt, hogy ilyen jellegű cselekmények elkövetésére buzdított a Telegram nevű chatprogramon. Mindezek mellett képeket is rakott fel magáról, ahogy fegyverrel és késsel pózol. A vádiratban szerepelt, hogy WhatsApp-pal al-Káida-szórólapokat oszt meg, továbbá barátnőjének lefejezős videókat küldött, és arra buzdította, hogy ölje meg hitetlen szüleit. A bíróság kimondta

⁹ SANDFORD 2021.

bűnösségét terrorcselekmény előkészülete miatt, és 3 év 4 hónap szabadságvesztésre ítélték, amelybe a letartóztatást is beleszámolták. A büntetése során a deradikalizációs programot nemcsak hogy elutasította, de továbbra is szélsőséges nézeteket vallott, amit a hatóságok nyilvántartásaikban rögzítettek is. A rendelkezésre álló információk alapján a terrorizmusellenes parancsnokság egyik tisztje megkereste a börtön parancsnokát is annak érdekében, hogy Ammant ne helyezték feltételes szabadlábra.

Mindezek ellenére Ammant 2020. január 23-án feltételes szabadságra bocsátották „automatikusan”, mivel a rászabott büntetés felét letöltötte. Vele szemben alkalmazták a feltételes szabadsággal együtt járó korlátozásokat: elektromos nyomkövető eszköz; a kijelölt lakóhely – próbaidős hostelban – kijárási korlátozással; London központjából való kitiltás. A Fővárosi Rendőrség Terrorizmusellenes Parancsnoksága, együttműködve a Fedett Rendőrséggel folyamatos megfigyelés alatt tartotta, aminek köszönhetően a „civil ruhás”, megfigyelést végző rendőrök viszonylag gyorsan be tudtak avatkozni.

2019-ben a terrorista cselekményekkel kapcsolatos jogszabályokra vonatkozó módosítást nyújtottak be, a HL Bill 175 törvénytervezetet. A jogszabályi viták és a módosítások hatására csak két évvel később fogadták el Counter-Terrorism and Sentencing Act 2021¹⁰ néven. A törvény külön foglalkozik az Egyesült Királyság területi egységeivel, illetve a fiatalkorú és a felnőttkorú elkövetők mellett a kiszabható szabadságvesztés hosszával, annak meghosszabbításával és a feltételes szabadságra bocsátással.

A londoni esetet megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a jogszabályok enyhítése is hozzájárult a cselekmény elkövetéséhez. Elsősorban a határozatlan idejű szabadságvesztés büntetés eltörlése eredményezhette azt, hogy úgy szabadulhattak fogvatartottak a büntetés-végrehajtás rendszeréből, hogy semmilyen szakmai bizottság nem vizsgálta veszélyességüket a társadalomra. Az eset rámutatott arra is, hogy a folyamatos megfigyelés sem akadályozza meg az elszánt elkövetőt abban, hogy cselekményét véghez vigye, hiszen így is sikerült civileket megsebesíteni. Mindazonáltal le kell szögezni azt is, hogy a folyamatos megfigyelés rendkívüli erőfeszítést jelent mind pénzügyi, mind humán területen.

Amennyiben az eseteket megvizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy az információk kezelésének, feldolgozásának hiánya jelentős szerepet játszott abban, hogy az elkövetőket szabadon bocsátották. Leszögezhető az is, hogy konkrét, bizonyított börtönön belüli radikalizációról nem beszélhetünk az utolsó két esetben. Ugyanakkor az látható, hogy legtöbbször a nem megfelelő kezelés a már radikalizálódott személyek esetében

¹⁰ Counter-Terrorism and Sentencing Act 2021. Online: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2021/11/contents/enacted>

további motivációt jelenthet az extrém cselekmények elkövetésére, és az esetlegesen ingadozóknak megadhatják a végső motivációt a börtönök speciális körülményei.

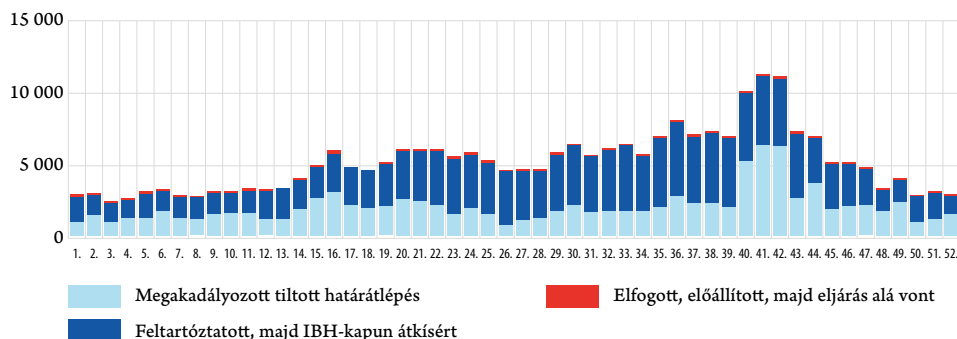
LEHETSÉGES-E MAGYARORSZÁGON A BÖRTÖNRADIKALIZÁCIÓ MEGJELENÉSE?

A büntetés-végrehajtáson kívüli adatok elemzése

A kérdést véleményem szerint két oldalról kell megközelíteni. Egyrészt górcső alá kell venni az országhatárokon kívülről érkező fenyegetést, másrészt a belső kockázati lehetőségeket. Tekintettel arra, hogy Magyarország jelen körülmények között nem igazán táptalaja az olyan radikális szélsőségek kialakulásának, amelyek terrorcselekményekkel végződnek, így a jelen tanulmányban elsődlegesen a külső lehetőségekkel foglalkozom.

Az elsődleges lehetséges annak, hogy a radikalizáció megjelenhessen a büntetés-végrehajtási intézeteinkben, a migrációval érkező szélsőséges vallási nézetek alapján nyugszik. Magyarország tranzitútvonal a menekültek számára, ami magában rejtje azt a magas kockázatot is, hogy az „emberáradattal” terrorista beállítódású emberek érkezzenek országunkba. Általánosságban csak átutaznak Magyarországon, de ettől függetlenül számítanunk kell arra, hogy ezen személyeket itt fogják el a hatóságok, és emiatt hazánkban tartóztatják le őket, így kerülve be a büntetés-végrehajtás rendszerébe.

Ennek vizsgálatára a rendőrség által vezetett statisztikákat kell kielemeznünk. A police.hu oldalon több évre visszamenőleg megtalálhatjuk a migrációs statisztikákat heti bontásban. Jelen tanulmányban a 2019 és 2020 közötti adatokat hasonlítjuk össze. A megjelenítést az 1. ábrán láthatjuk.

1. ábra: Az illegális migráció alakulása 2019–2020 között

Forrás: <https://www.police.hu>

Az érintett évekre vonatkozó heti bontású adatokat összesítve az 1. táblázatot kapjuk.

1. táblázat: Az illegális migrációval bejutni kívánó személyek

Év	2019	2020	2021	2022
Illegális migrációval bejutni kívánó személyek (fő)	16 924	46 425	121 790	268 792

Forrás: <https://www.police.hu>

A táblázatból jól látható az illegális migráció növekedése, ami magában hordozza annak kockázatát, hogy az embertömegekben szélsőséges nézeteket valló, radikalizált emberek lépjenek be országunk területére. Az adatok alapján véve a be nem jutott illegális migránsok számát, illetve az elfogott és eljárás alá vont személyek számát mutatják be. Ennek fényében csak következtetni lehet arra is, hogy az illegálisan bejutott emberek száma is hasonló mértékben növekszik. Az előzőekben leírt folyamat egyértelműen arra mutat rá, hogy megjelenik annak veszélye, hogy radikalizálódott külföldiek illegálisan jussanak be az országunkba. Arra is megvan az esély, hogy esetlegesen „toborzók” kerüljenek be a büntetés-végrehajtási intézetekbe, tekintettel arra, hogy számos külföldi állampolgár kerül be az illegális migrációhoz köthetően.

A globális világnak köszönhetően egyre inkább van arra is lehetőség, hogy az interneten keresztül radikális eszmék hatása alá kerüljenek egyes emberek. Vallási oldalról tekintve a dolgot, itt elsődlegesen azon személyek jöhetnének számításba, akik második vagy harmadik generációs bevándorlók gyermekei, és még mindig a társadalom kirekesztettjeinek érzik magukat.

Magyarországon már több példa is van, de még egyelőre nem lehet tendenciákról beszélni. A külföldről érkező radikalizációs mintaként kell megemlíteni Farhud Hasszánt, míg az internetes radikalizálódásra a sajtóban csak V. Kendeként és T. Dominikként megismert elkövetők esetét. Mindketten az internet lehetőségeit felhasználva radikalizálódtak.

A büntetés-végrehajtási adatok elemzése

A büntetés-végrehajtás belső adatai közül a radikalizáció tekintetében szintén két szempontot érdemes megvizsgálni. Egyrészt a külföldi fogvatartottak számát kell elemezni, azokból is elsősorban az iszlám vallású területekről érkezőket. Másrészt a bűncselekmények alapján vizsgálódhatunk, ahol az embercsempészetet és

az ahhoz kapcsolódó adatokat kell elemeznünk, hiszen ezekből következtetni lehet az ellenőrzés nélkül bejutott személyek számára, akik a terrorizmushoz köthető kockázatokat is magukban hordozhatják.

A 2. táblázat a büntetés-végrehajtási szervezet statisztikáját foglalja össze azon fogvatartottak számáról, akik valamilyen iszlám vallású országban születtek, vagy onnan kerültek Magyarországra.

2. táblázat: Iszlám vallású országokból származó fogvatartottak száma

Ország	2019. 01. 01.	2020. 01. 01.	2021. 01. 01.	2022. 01. 01.	2023. 01. 01.
Afganisztáni Iszlám Állam	25	25	27	20	22
Algériai Demokratikus és Népi Köztársaság	4	4	3	7	8
Azerbajdzsán Köztársaság	0	0	1	3	13
Bahrein Állam	0	0	0	0	0
Bangladesi Népi Köztársaság	0	1	0	0	1
Comore-szigeteki Unió	0	0	0	0	0
Dzsibuti Köztársaság	0	0	0	0	0
Egyiptomi Arab Köztársaság	4	7	7	11	11
Indonéziai Köztársaság	0	0	0	0	0
Iraki Köztársaság	10	11	11	14	26
Iráni Iszlám Köztársaság	3	1	2	2	5
Jemeni Köztársaság	0	0	0	2	2
Kuvaiti Állam	0	0	0	1	1
Líbiai Arab Szocialista Nagy Népi Közösség	0	0	2	3	2
Maldív Köztársaság	0	0	0	0	0
Marokkói Királyság	5	2	3	7	6
Mauritániai Iszlám Afrikai és Arab Köztársaság	0	0	0	0	0
Nigeri Köztársaság	0	0	0	0	1
Pakisztáni Iszlám Köztársaság	14	5	5	11	12
Szaúd-arábiai Királyság	0	0	0	1	1
Szomáli Demokratikus Köztársaság	0	0	1	1	1
Szudáni Köztársaság	3	2	1	1	1
Török Köztársaság	13	15	25	64	98
Tunéziai Köztársaság	6	3	8	14	16
Összesen	87	76	96	162	227

Forrás: Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (BVOP)

3. táblázat: Embercsempészes miatt fogvatartottak száma

Embercsempészes bűncselekménye miatt fogva tartott személyek számának alakulása					
	2018	2019	2020	2021	2022
Fogvatartotti létszám (fő)	142	178	479	1252	1894

Forrás: BVOP

A táblázat adatai alapján látható, hogy az összesített számadatok növekvő tendenciát mutatnak. Ennek megfelelően megteremtődik annak lehetősége, hogy az alapvetően iszlám vallásúak a börtönkörülmények hatására esetlegesen a szélsőséges irányzatok felé forduljanak.

Az embercsempészes bűncselekménye miatt elítélt fogvatartottak számának alakulását a 3. táblázat szemlélteti.

A táblázat adatai alapján exponenciális növekedés látható. Az embercsempészes bűncselekmény elterjedése a radikalizáció szempontjából azért jelent magas kockázatot, mivel így ellenőrzés nélkül jöhetnek át a határon olyan személyek, akik a szélsőséges folyamatokban részt vehetnek akár a börtön falain kívül vagy belül.

A börtönradikalizáció szempontjából kiemelten fontos az, hogy mekkora létszámban képviseltetik magukat a nem magyar fogvatartottak. Egyrészt azért kiemelten fontos, mert a külföldi elítéltek nem táplálnak hazafias érzelmeket, azaz náluk nincs meg az ország védelme iránti késztetés, így nem is fog működni egy esetleges radikalizálódási folyamatot megakadályozó mechanizmus, illetve az információk sem jutnak el a személyzetig vagy az informális fogvatartotti „vezetőkig”. Másrészt a már magukat amúgy is a „társadalom kirekesztettjeinek” érző emberek még inkább eltávolodnak a normális élettől, így kiváló befogadóképesség alakulhat ki bennük az extrém bűncselekmények iránt.

MAGYAR BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI KÖRÜLMÉNYEK MINT A BÖRTÖNRADIKALIZÁCIÓ KEZELÉSÉNEK ALAPJA

A börtönök szerepe és sajátossága a radikalizáció kapcsán

A radikalizációval kapcsolatos erőszakos cselekmények elkövetőinek azonosításakor gyakran felmerül a börtönök szerepe, akár az elkövetők kapcsolatrendszere, akár korábbi börtönviseltségük kapcsán. Az elkövetői populáció és az elkövetési jelleg tekintetében elmondható, hogy erősen heterogén közeg, a különböző típusú

elkövetők jelenléte vagy potenciális veszélye jelentősen eltér az egyes országokban. A radikalizáció kapcsán potenciálisan érintett hazai célcsoportok jellemzői jelentősen eltérnek a nyugat-európai országokban tapasztaltaktól, így az ott alkalmazott jó gyakorlatok csak korlátozottan emelhetők át a hazai rendszerbe. A radikalizációs érintettség kapcsán három fő fogvatartotti kört célszerű megkülönböztetni, amely három eltérő beavatkozást és szerepet kíván a börtönök részéről.

- ♦ Az első a radikalizációval összefüggő, esetleg terrorista cselekmények azonosított elkövetői, közvetlen támogatói, vagy ennek gyanúsítottjai. Ebben az esetben a börtönök szerepe a fokozott biztonság megteremtése, a többi (radikalizálható) fogvatartotttól való szeparáció, és amennyiben ez értelmezhető, a deradikalizációban való közreműködés. Ebbe a profilba Magyarországon kevés muszlim fogvatartott (például Farhoud Hassan) vagy a „romagyilkosságok” elkövetői tartozhatnak.
- ♦ A második a potenciálisan radikalizálható vagy radikalizált fogvatartottak köre, függetlenül az elkövetett bűncselekményüktől. Magyarországon ez a réteg elvi szinten is nagyon szűk. Főleg olyan országokban kritikus ez a probléma, ahol a fogvatartotti populáció meghatározó, vagy éppen többségi részét muszlim fogvatartottak teszik ki. Ezen fogvatartotti kör beazonosításában óriási szerepe van a börtönfelderítésnek és a különböző kockázatelemzési rendszereknek.
- ♦ A harmadik kör a radikalizációhoz praktikus tudásuk, kriminális tőkéjük okán köthető személyek köre, vallási, etnikai vagy ideológiai meggyőződés nélkül. Tipikusan idetartozhatnak a hamisítók, csempészek stb., akik a terrorista szervezetek vagy akciók szervezése szempontjából fontos szerepet tölthetnek be. Ezek a fogvatartottak pénzért vagy védelemért kapcsolódnak olyan fogvatartottakhoz, akik már nyíltan vagy látens módon köthetők az erőszakos radikalizációhoz.

A radikalizáció, extrémizmus elleni harc kapcsán a büntetés-végrehajtásnak azért is van kiemelt szerepe, mert – megfelelő adatbázisok megléte esetén – nagy mennyiségű adat áll rendelkezésére a fogvatartottakról, ami a terrorrelhárítási feladatokkal érintett rendészeti szervek számára létfontosságú. Ez abból a szempontból is érdekes, hogy a terrorcselekmények elkövetői gyakran rendelkeznek börtönviselt múlttal, ezáltal kapcsolatokkal is.

A nyugat-európai börtönökben éppen ezért fektetnek hangsúlyt olyan deradikalizációs programokra (ún. EXIT-programok), amelyek lényege, hogy a radikalizációs szempontból azonosított fogvatartottakat több állami szerv bevonásával (pártfogás, oktatási rendszer, helyi családsegítők, rendőri szervek és a börtön) próbálják a civil

életben egy társadalmi szempontból elfogadott életpályán tartani, meglehetősen nagy kontroll fenntartása mellett.

A büntetés-végrehajtás hazai rendszere

A börtönön belüli radikalizáció kapcsán szem előtt kell tartani, hogy a nemzetközi irodalmakból megismerhető kezelési, elemzési eljárások, a problémára adott reakciók egy összetételében igen heterogén, és a magyar célcsoporttól jelentősen eltérő fogvatartotti populációra vonatkoznak.

Míg a külföldi (belga, francia, holland, angol stb.) módszerek elsősorban a második-harmadik generáció radikalizálódásának felderítésére, kezelésére irányulnak, addig a magyarországi lehetséges célcsoport leginkább a közelmúlt migrációs hullámával érkezetteket, illetve a szélsőséges politikai radikalizációt jelenti, egészen más jellemzőkkel és kockázatokkal. A magyar börtönökben a „gengesedés” és azon belül a szélsőséges nézetek terjesztése jelenleg kevésbé jellemző.

A következőkben a hazai infrastrukturális hátteret mutatjuk be, amely keretet biztosít a bv. szerv számára a radikalizáció felderítésére és kezelésére irányuló gyakorlatnak.

A büntetés-végrehajtási szervezet a törvényben meghatározott szabadságelvonnással járó büntetéseket, intézkedéseket, büntetőeljárási kényszerintézkedéseket, a szabálysértések miatt kiszabott pénzbírságok átváltoztatása folyamán megállapított elzárásokat végrehajtó, a Belügyminisztérium alá tartozó állami, fegyveres rendvédelmi szerv. Középirányító szerve a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, amely alá 30 bv. intézet, kilenc gazdasági társaság, illetve öt intézmény tartozik.

A jelenleg körülbelül 20 ezer főt fogva tartó bv. intézetek a rendeltetésüknek megfelelően két csoportra bonthatók: a főszabály szerint a letartóztatást végrehajtó „megyei/előzetes házakra”, valamint a jogerős szabadságvesztés végrehajtására szolgáló „országos/letöltő házakra”. A letartóztatottak csoportját a bv. szerv alapvetően homogén egységként kezeli, az alapvető elkülönítési szabályokon túl (például nemek, dohányzási szokás stb.) az elhelyezésükre további elkülönítési kötelezettség nincs, így arra együttesen kerül sor. Az elítélteket ezzel szemben az ítéletet hozó bíróság – az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyára és az elítélt előéletére reflektálva – a három végrehajtási fokozat egyikébe sorolja (fogház, börtön, fegyház), amely a bv. szerv részére az alapvető elhelyezési és kezelési szabályokat meghatározza. A csoportjellemzők alapján a végrehajtási fokozatokon belül rezsim, illetve biztonsági kockázati besorolást végez a bv. szerv, ami tovább árnyalja az elítéltek kezelésének módját.

Az elítéltek rezsimbe,¹¹ illetve biztonsági kockázati kategóriába történő sorolása az egységes kockázatelemzési és kezelési rendszerre épül, amely a fogvatartás megkezdésétől a befejezéséig végigkíséri az elítéltet, információt szolgáltatva a fogvatartási kockázat mértékéről, illetve a szabadságvesztés-büntetés ideje alatt tanúsított jogkövető magatartás valószínűségéről. Az elemzés lényege, hogy az általa kimutathatóvá váló kockázatok mentén lehetőség nyílik a beavatkozásra (kezelésre), amelyhez célzott kezelési program biztosítása szükséges. A beavatkozások eredményeképp a kimutatott fogvatartási kockázatok csökkenése, illetve a reintegráció eredményességének növekedése várható.

A bv. szerv az általános kockázatértékelésen túl a radikalizációs kockázatokra irányuló elemzést is készít, és kezelési beavatkozásokat is javasol.

A rezsimbe, valamint a biztonsági kockázati kategóriába történő besorolásnak a fenti kockázatértékelések adják az alapját. Miután besorolják őket az adott kategóriákba, elhelyezésükkel és kidolgozott kockázatkezelő programokkal, eseti jelleggel, egyéniesítve történik az elítéltek (radikalizációra irányuló) kezelése.

Összefoglalva, a hazai börtönökben a radikalizáció, illetve az érintett fogvatartotti kör merőben más képet mutat, mint a nemzetközi szinten tapasztalt. Hazánkban a börtönökben kiemelten a prevencióra helyezük a hangsúlyt – a börtönöknek kiemelt szerepe van mind a radikalizálódás, mind annak kiszűrése, kezelése kapcsán –, tekintettel arra, hogy az esetlegesen radikalizálódó fogvatartottak elsősorban a szélsőbal- vagy jobboldali populációból (bár ezek száma is elenyésző hazánkban), illetve kisebb mértékben az országban jellemzően ideiglenesen tartózkodó, külföldi fogvatartottakból kerülhetnek ki.

Radikalizáció kezelése a büntetés-végrehajtásban

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Fogvatartási Ügyek Szolgálatára irányítása alá tartozó Pártfogó Felügyelői Osztályon (a továbbiakban: Osztály) belül 2021. május 1-jei hatállyal felállítottak egy szakmai csapatot a radikalizációval kapcsolatos információk megszerzése, értékelése, feldolgozása, illetve a szükséges feladatok meghatározása érdekében. A feladat végrehajtására kijelölt szakmai csapat a célcsoporttal kapcsolatos feladatellátás érdekében együttműködik a BVOP társ szakterületeivel, továbbá együttműködést alakított ki a társ rendvédelmi és nemzetbiztonsági szervekkel. Az együttműködések elsődlegesen a konkrét személyek

¹¹ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény alapján a fogvatartottakat rezsimbe osztják, ami alapján az életkörülményeik szigorúbbak vagy enyhébbek lehetnek.

kapcsán adat- és információcserében, hatékonyan alkalmazott módszerek átadásában/átvételében, továbbá az egyes szervek által nyilvántartott adatbázisokban rögzített személyek adatainak elemzésében nyilvánulnak meg.

Az Osztály támogatói, irányítási, ellenőrzési és elemzési feladatokat lát el. A büntetés-végrehajtási intézetek egységes feladatellátása érdekében elkészítettek és kiadtak a radikalizálódott, szélsőséges eszméket valló, illetve a kiemelt bűncselekményt elkövető fogvatartottakkal kapcsolatos sajátos feladatellátásokat meghatározó eljárásrendet. A célcsoport sajátos kezelése szakterületek közötti együttműködés keretében valósul meg, ezért befogadásuk napjától vagy a börtönön belüli polarizáció jeleinek felismerésétől kezdődően az elhelyezésük, fogvatartott társakkal való érintkezésük, szabadulásra felkészítésük, majd pártfogó felügyeletük végrehajtása speciális keretek között történik. Előbbieket a bv. intézet rendjének és biztonságának megtartása, utóbbit a társadalom védelme indokolja.

Az Osztály feladatellátásában a célcsoport folyamatos monitorozása és az adatbázis naprakész kezelése kiemelt helyet foglal el. Cél, hogy minden olyan fogvatartottat kiszűrjenek, aki terrorcselekmény vagy olyan bűncselekmény elkövetésében érintett, amely a sértett faji, vallási vagy etnikai megkülönböztetésén alapulhat. Ennek érdekében a közhiteles rendszerben rögzített információk keresése prioritást élvez, mint például az önkényuralmi szimbólumok használata és viselése.

A fogvatartottak előéletének, családi körülményeinek, a bűncselekményhez való viszonyulásuknak és reintegrációs törekvéseiknek minél részletesebb megismerése érdekében az Osztály kidolgozott egy strukturált életútinterjú dokumentumot. Már a korai tapasztalatok is azt mutatták, hogy a fogvatartottak – a zárt intézeti viszonyokhoz képest – kötetlenebb beszélgetés keretében, meghatározott témák mentén haladva nyíltabban osztanak meg személyes információkat. Az írásba foglalt dokumentum az objektív információkon túl tartalmaz még szubjektív véleményt, következtetéseket, amelyek segítségül szolgálnak a szabadulásra felkészítés, a pártfogó felügyelet, illetve az utógondozás minél hatékonyabb végrehajtásában.

A célcsoportba tartozó elítéltek reintegrációs gondozásának és pártfogó felügyeletének végrehajtásában az Osztály közreműködik, szükség esetén rendszeres tájékoztatási kötelezettséget ír elő a végrehajtásban érintett büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelők (a továbbiakban: bv. pártfogó felügyelő) részére.

A társszervekkel való együttműködés keretében 2022 januárjában az Osztály kezdeményezte egy olyan kockázatértékelési rendszer közös kidolgozását, amely alkalmas arra, hogy a vizsgálat alá vont fogvatartott esetében fennálló – elsősorban szélsőséges ideológiai – kockázatokat nemcsak a fogva tartása alatt, de a szabadulása után is jelezze. A kockázatértékelési rendszer a Nemzeti Információs Központtal

közösen 2022 szeptemberében elkészült, amelyet az érintett személyi állományi tagok részére szakmai képzés keretében mutattak be.

Az Osztály által kidolgozott, strukturált életútinterjúk hatékonyabb felvétele érdekében agglomerációs körzetenként kijelöltek 1-1 fő bv. pártfogó felügyelőt. A kiválasztott fogvatartottak esetében felvett strukturált életútinterjúk, valamint a kockázátértékelések eredményét az erre létrehozott Radikalizálódott Fogvatartottak Kockázátértékelési Bizottsága vizsgálja, amelynek tagjai a BVOP érintett társ szakterületeinek vezetői.

A büntetés-végrehajtásban a terrorcselekmény elkövetésében érintett fogvatartottak száma jelenleg 18 fő, emellett 12 fő radikalizálódott személy került nyilvántartásba (2023. március 30-ai adat). Bár a hazai börtönpopuláció elenyésző rétegét képezi a terrorizmusban és a radikalizációban érintett fogvatartotti kör, a büntetés-végrehajtási szervezetnek preventív célzattal törekednie kell a szélsőséges nézeteket valló fogvatartottak kiszűrésére, majd sajátos kezeléseikre, amely magában foglalja a radikális nézetek terjedésének megakadályozását is. Ennek érdekében az Osztály kiemelt figyelmet fordít a hazai és a nemzetközi tendenciák nyomon követésére, ezért rendszeresen nemzetközi konferenciákon vesz részt, amelyek tapasztalatai alapján a hazai viszonyokat elemzi, az eredményesen alkalmazható módszereket pedig adaptálja a büntetés-végrehajtás szakmai-módszertani eszköztárába.

A BVOP 2023 januárjában intézkedett a társ rendvédelmi és nemzetbiztonsági szervek közötti komplex jelzőrendszer kialakításának és működtetésének bevezetéséről a társadalomra veszélyt jelentő, szélsőséges ideológiai nézeteket valló személyek kiszűrése céljából. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy ezen a területen a további fejlesztések végrehajtása elengedhetetlen.

ÖSSZEFOGLALÓ

Az előző fejezetekben leírtakból látható, hogy a magyar büntetés-végrehajtás keretein belül még nem elterjedt jelenség a radikalizáció, ugyanakkor mindenképp foglalkozni kell vele, s fel kell készülni az esetleges erőteljesebb megjelenésére. Számos olyan tényező van Magyarországon és környezetében is, amelyek potenciális lehetőséget biztosítanak a szélsőséges nézetek, ezáltal a radikalizáció megjelenésére, esetleges terjedésére. Az alapvető kockázatot az rejtí magában, hogy Magyarország tranzitútvonal a migránsok számára, de azzal is számolnunk kell, hogy a már Európa országaiban jelen lévő radikalizálódott személyek is országunkon keresztül próbálják meg cselekményeiket előkészíteni vagy végrehajtani.

Összegzőképpen levonható az a következtetés is, hogy a büntetés-végrehajtás keretein belül valakinek a nézeteit az extrémizmus felé irányítani meglehetősen nehéz, így a börtönradikalizációt gátló tényezők egyelőre túlsúlyban vannak Magyarországon is. Ahhoz, hogy potenciálisan ez bekövetkezzen, véleményem szerint szükséges a nem magyar állampolgárok, elsődlegesen az iszlám hitet vallók túlsúlya, magas létszáma az adott intézetben. Mindezek mellett fontos az is, hogy teljesen kiszoruljanak – vagy legalábbis ezt érezzék – az adott elítéltek a társadalom periferiájára, azaz „kitaszítottak” és magányosnak érezzék magukat.

A felsorolt körülmények miatt inkább a már radikalizálódott fogvatartottak kezelésére és utógondozására kell elsősorban felkészülnie a büntetés-végrehajtásnak és az együttműködő hatóságok munkatársainak. Mindemellett kiemelt figyelmet kell fordítani a magányos elkövetőkre is. A részletezett zárt intézeti körülmények miatt magas kockázatot jelent az is, ha egy-egy személy a kiszolgáltatottság és a „segítség nélküliség” miatt a bosszú és a düh motivációjától hevítve követ el a társadalom elleni bűncselekményt.

A jelenlegi helyzetre a magyar rendvédelmi szervek felkészültek, a működtetett programok alkalmasak a fennálló állapot kezelésére. Az aktuális adatok értékelése mellett a nemzetközi tendenciákat is figyelik, és szükség esetén lehetőség van a rendszer módosítására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BUCERIUS, Sandra M. – SCHULTZ, William – HAGGERTY, Kevin D. (2023): „That shit doesn't fly”: Subcultural constraints on prison radicalization. *Criminology*, 63(1), 157–181. Online: <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12327>
- HELEMBAI Kata – HORVÁTH Emese (szerk.) (2022): *Büntetés-végrehajtási pszichológia. Büntetés-végrehajtási szervező*. Budapest: Büntetés-végrehajtás.
- SANDFORD, Daniel (2021): Sudesh Amman: From troubled schoolboy to terrorist. *BBC*, 2021. augusztus 20. Online: <https://www.bbc.com/news/uk-england-london-58233560.amp>
- WILLIAMS, Ryan – LIEBLING, Alison (2023): Do prisons cause radicalization? Order, leadership, political charge and violence in two maximum security prisons. *The British Journal of Criminology*, 63(1), 97–114. Online: <https://doi.org/10.1093/bjc/azab122>

Egyéb forrás

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról